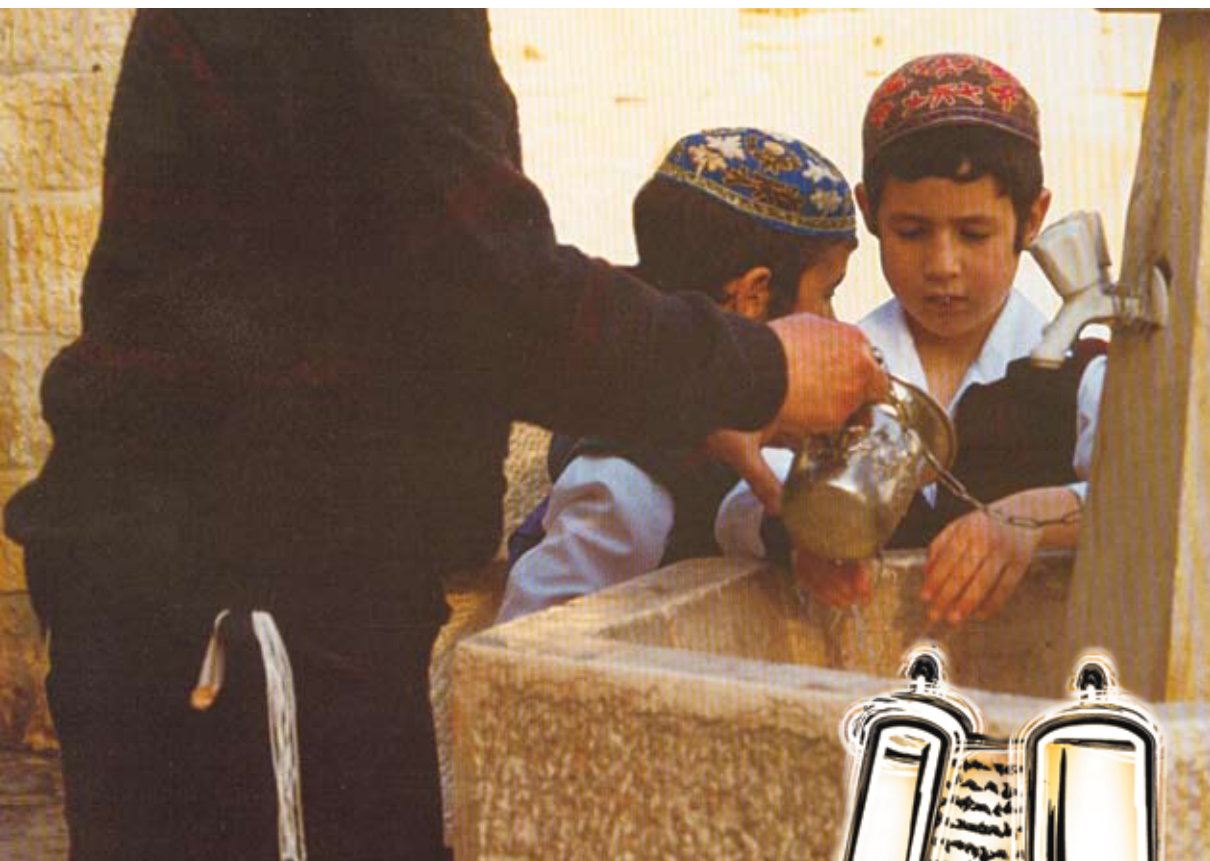

Vrede over Israël

Jaargang 52
Nummer 1
Januari 2008

Van de redactie	2
De hoop van Israël	3
Om de praktijk van het joodse leven 1	7
Werken op een joodse begraafplaats	11
Het zionisme kritisch bekeken	14

Ik zal rein water
over u sprengen, en
gij zult rein worden.
Ezechiël 36:25

Tweemaandelijks orgaan, uitgegeven door Deputaten
'Kerk en Israël' van de Christelijke Gereformeerde
Kerken in Nederland

Van de redactie

Het eerste nummer van *Vrede over Israël* in 2008, jaargang 52, ligt voor u. Jodendom wordt wel eens beschreven als 'een manier van leven'. Op dat aspect van het jodendom willen we dit jaar de nadruk leggen. In elk nummer zal daarom in deze jaargang een artikel worden opgenomen dat speciaal de aandacht vraagt voor de manier waarop het jodendom door de eeuwen heen aan de 'manier van leven' vorm heeft gegeven. Het krijgt als hoofdtitel mee 'Om de praktijk van het joodse leven'.

Ds. C.C. den Hertog verzorgt de Schriftstudie: *De hoop van Israël*. Hij neemt ons mee naar het boek *Handelingen*. Vooral in de slothoofdstukken van dit bijbelboek wordt de 'hoop' of 'verwachting' waaruit Israël leeft aan de orde gesteld. Deze hoop bepaalt stellig de wijze waarop Israël als volk van God leeft. In de bijbelstudie stelt ds. Den Hertog de vraag aan de orde of en in hoeverre de hoop van Israël en die van de christelijke kerk dezelfde zijn. En als dat zo is, leeft dan de kerk wel uit die hoop?

Bart Wallet, onderzoeker bij de vakgroep Hebreeuws, Aramees en joodse studies aan de Universiteit van Amsterdam en daarnaast docent joodse geschiedenis aan de Katholieke Universiteit Leuven, schrijft het eerste artikel over 'Om de praktijk van het joodse leven'. Het joodse leven wordt bepaald door de *halacha*, het joodse recht. We nemen daarom plaats in de collegebanken en luisteren naar zijn les dat de titel draagt: *Een kleine introductie tot de halacha*.

De eerste handeling in het joodse leven van alle dag bestaat in het 'wassen van de handen'. In de door Wallet in zijn artikel genoemde *Kitsoer sjoelchan aroech* wordt deze handeling beschreven. U treft de tekst van dit voorschrift aan als afsluiting van zijn verhaal.

Harriët Tamminga-Hebels, lid van de commissie Kerk en Israël CGK Zwolle en

bestuurslid Stichting Boete & Verzoening, informeert ons over het werk van de laatstgenoemde stichting. Een van de taken die de stichting op zich genomen heeft, is het verrichten van herstelwerkzaamheden aan joodse begraafplaatsen. Haar bijdrage heet: *Werken op een joodse begraafplaats*. Het is een bescheiden gebaar van verzoening van christenen aan Joden voor het leed dat hen in de loop van eeuwen is aangedaan.

De zorg die Joden zelf aan graven besteden, maakt tevens deel uit van hun 'manier van leven'. Voor aanvullende informatie kunt u Harriët bereiken via het mailadres: kerkenisrael@hetnet.nl

Het laatste artikel is van **Wilfred Jacobs**. Zijn artikel, *Het zionisme kritisch bekeken*, neemt de interne joodse discussie over zionisme onder de loep. Mag het Beloofde Land, *Eretz Israël*, gelijkgesteld worden aan de Beloofde Staat, *Medinath Israël*, zo vraagt men zich in deze discussie af. Spannend wordt het als hij zich in zijn 'meditatie', zoals hij zijn bijdrage noemt, als christen in de discussie gaat mengen. Dan komen nieuwe vragen op, zoals: werd Israël door het verlichtingsdenken juist niet gedegradeerd van een natie tot louter een geloofsgemeenschap? En, blijft voor louter een geloofsgemeenschap de belofte van een land nog wel gelden? Wilfred Jacobs volgt een lerarenopleiding Geschiedenis en is docent Geschiedenis en Maatschappijleer.

De hoop van Israël

C.C. den Hertog

Dezelfde verwachting

Het is heel opvallend om tegen het einde van het boek Handelingen te lezen hoe Paulus een aantal keren onderstreept dat zijn verwachting als christen dezelfde is als die van het Joodse volk (Hand.23:6; 4:25v.; 26:6v.; 28:20). Dat is des te opvallender wanneer we beseffen dat je in de loop van het boek Handelingen de breuk tussen synagoge en Kerk eigenlijk steeds onvermijdelijker ziet worden. Dat is voor Paulus kennelijk niet een reden om afstand te nemen van zijn volk en de verwachtingen van dat volk. Integendeel: in verschillende redevoeringen horen we Paulus zeggen dat hij hetzelfde verwacht als dat deel van zijn volk dat Jezus niet als Messias (h)erkennt.

Wat bedoelt hij daarmee? En moeten we dat vandaag de dag nog zo zeggen? Wat is er aan de hand als we aan het einde van Handelingen Paulus tot vier keer toe de verbondenheid in de verwachting horen benadrukken?

Twee zaken van belang

Twee punten lijken mij met name van belang.

(1.) Allereerst is het goed om kort stil te staan bij de gebeurtenissen die in Handelingen 9 beschreven worden. De vervolger wordt tot volgeling gemaakt en beslissend is daarbij het feit dat Christus hem ontmoet als de Levende. De Gekruisigde leeft en roept Paulus.

Een Gekruisigde die leeft – dat is voor Paulus' besef slechts op één manier mogelijk: Hij is opgewekt uit de doden. En vanuit de brieven van Paulus weten we hoe voor hem de opstanding van Christus nauw verbonden is met de opstanding der doden op de jongste dag (I Kor.15.). De opstanding van Christus is daarmee voor Paulus allereerst een eschatologisch gebeuren: de eersteling van de grote oogst is er nu reeds. En het is 'slechts' een kwestie van tijd totdat de rest volgt. De verwachting die Paulus als farizeeër gekoesterd heeft, is met de opstanding van Christus niet achterhaald, maar integendeel verhevigd. Het is al begonnen! Het laatste der dagen is aangebroken. De hoop van Israël is bezig vervuld te worden!

(2.) Vervolgens is het van belang om te kijken naar de afspraken van het apostelconvent (zie Hand.15) en hoe Paulus daarmee is omgegaan. En dan gaat het me met name om de collecte voor Jeruzalem. Er was armoede in Jeruzalem en Paulus heeft in de gemeenten die ontstaan waren op zijn werk de gelovigen opgewekt om gaven te geven voor de moedergemeente. Dat was maar niet zomaar liefdadigheid, maar voor Paulus kwam in die collecte de profetie tot vervulling van o.a. Jesaja (Jes.45:14; Jes.60), dat de volkeren met hun schatten naar Sion zouden komen om Israël's God te erkennen en te dienen. Zo wordt

6. En nu sta ik voor het gerecht om mijn hoop op de belofte, die door God aan onze vaders gedaan is;
7. welke onze twaalf stammen, door voortdurend nacht en dag God te vereren, hopen te bereiken. Om deze hoop, o koning, word ik door Joden aangeklaagd.
8. Waarom wordt het bij u ongelofelijk geacht, als God doden opwekt?

Schriftstudie
n.a.v.
Handelingen
26:6-8

C.C. den Hertog

Graftuin met het geopende graf: teken van de hoop van Israël

die collecte opgezet en we mogen er dus vanuit gaan dat Paulus in iedere gemeente daarover gesproken heeft. En er werd ook op gereageerd: Macedonië doet mee, Korinte geeft. In het brengen van de gaven vanuit de volken naar Jeruzalem zou iets te zien zijn van dank van de volken voor het heil dat uit de Joden gekomen is (vgl. Rom.15:26v.). Ook die collecte is dus door en door eschatologisch geladen. Opnieuw noteer ik: De hoop van Israël is bezig vervuld te worden!

Gevangen om de hoop op de opstanding

Maar dan loopt het anders: Paulus wordt in Jeruzalem niet al te enthousiast ontvangen door de moedergemeente.

Paulus wordt – op een valse aanklacht – gearresteerd om nooit meer vrij te komen. Lange tijd zit hij vast. Eerst onder de stadhouder Felix, dan onder diens opvolger Festus. En Festus is het die op zekere dag de koning van de Joden: Agrippa, thuis ontvangt en hem dan Paulus laat zien. Agrippa de kenner van het joodse geloof moet aan Festus een advies geven over deze gevangene die nu al zolang zit.

En zo staat Paulus hier in Hand.26, op beschuldiging vanuit de Joden dat hij de overlevering van de vaderen versjacherd heeft. Agrippa geeft hem het woord om zijn zaak te verdedigen. En in die rede lezen we die tekst, waarin Paulus in alle helderheid aangeeft dat hij terecht staat om *de hoop op de beloften aan de vaderen gedaan*. In zijn woorden proef je verbijstering daarover dat het volk dat leeft bij de beloften, nu – nu het bezig is in vervulling te gaan – een andere kant uitkijkt en het niet herkent. Heel Israëls geloof is doortrokken van deze verwachting (denk aan de tweede bede uit het Achttiengebied,¹ denk aan wat Maria en Zacharias zingen, denk aan de Emmaüsgangers en de discipelen op de dag van Hemelvaart), maar men herkent het niet nu het gebeurt. Een belangrijk punt om goed te zien: Paulus zet zich niet af tegen het jodendom, maar hij laat zien dat in Christus juist die verwachting bezig is in vervulling te gaan. Hij gaat naast de synagoge staan. Juist waar het gaat om wat verwacht wordt.

Een gezamenlijke leer van de laatste dingen?

Kunnen Joden en Christenen dan gezamenlijk een eschatologie, een leer van de laatste dingen schrijven? Het zal niet al te snel gebeuren – dat begrijp ik wel -, maar zou het kunnen? Als ik Paulus hier goed begrijp, dan moet er zeker inhoudelijk een grote mate van overeenkomst zijn in wát er verwacht wordt: opstanding van de doden, een

nieuwe aarde waar gerechtigheid woont. Verschil zal aan de dag treden op het moment dat het gaat om de vervulling en de vraag hoe dat zal plaatsvinden. Ik wil hier voorzichtig en ingehouden spreken, omdat mijn zicht beperkt is. Maar is het onterecht als je zegt dat de synagoge in de vervulling van Gods beloften een grote plaats inruimt voor het volk Israël als medewerker, als onmisbare factor in de totstandkoming van het heil? Scherp gezegd: wordt de belofte niet getransponeerd naar een gebod?

Ondertussen kunnen we dit slechts met grote schroom en vragenderwijs stellen. Want al te gemakkelijk verheffen we ons als kerk boven Israël en suggereren we beter zicht te hebben op Gods handelen – de ziende kerk tegenover de blinde synagoge. In een beroemd opstel uit 1934 hoort K.H. Miskotte door Israël de volgende vraag aan de kerk stellen: '(...) waarom zijt gij zo rustig? en voelt u zich zo wel in uw eigen huid? Hoe kunt gij vrede hebben met deze wereld, met uw eigen ratio, met het lot der volkeren, met uw eigen zelfgenoegzaam bestaan? Hebt gij een ander antwoord ontvangen van dezelfde God (want gij zegt, dat onze God de uwe is) of hebt gij het ópgegeven te vragen?' En als hij die vraag stelt, heeft hij een punt: hunkeren wij als kerk naar het heil dat God brengen zal, of is de verwachting inderdaad een slot-hoofdstukje bij de leer dat nauwelijks echt functioneert in de geloofsbeleving?

Ik herhaal wat ik net zei: verschil in de verwachting zal aan de dag treden op het moment dat het gaat om de vervulling en de vraag hoe dat zal plaatsvinden. Zo vlak na Kerst weten we van de grote wending in onze geschiedenis die door God gegeven is. Wat mensen niet deden, niet konden en niet wilden doen, komt Christus doen. Gehoorzaam aan Gods geboden gaat Hij zijn weg door onze wereld. En heiden en Jood slaan Hem samen aan het kruis. Maar de Vader

heeft Hem opgewekt. Toen wij aan het einde gekomen waren van onze verdorvenheden, bracht God uit onze dood zijn nieuwe schepping aan het licht. Daar werkte geen mens mee, ook geen vroom mens. Wat daar aan het licht is gebracht, zal op de jongste dag door God voltooid worden. Het nieuwe Jeruzalem daalt uit de hemel neer. De Geest is gegeven om tot die dag de gemeente te bewaren bij de verwachting. Een verwachting niet op zichzelf, maar op God die de doden opwekt.

Leven uit de aan Israël geschonken verwachting

Dan komt daarmee de vraag naar ons toe hoe wij staan tegenover de beloften van

Het lege graf: teken van de opstanding

Rembrandt: Paulus
in gevangenschap
(Hand. 24:27)

de HERE. Immers de vervulling in Christus betekent niet dat de beloften hebben afgedaan, maar integendeel verhevigd zijn en dat het wachten op het definitief openbaar komen van wat reeds vervuld is, een des te grotere spanning en verwachting uitwerkt. Stempelt de hoop op de beloften aan de vaders gedaan ons leven? Niet vanuit de gedachte dat onze bijdrage het verwachte nabij brengt, maar wel in de wetenschap dat de HERE onze werken in zijn dienst wil nemen. Als Paulus er in zijn brieven over spreekt dat de taak voor de kerk is Israël tot jaloersheid te brengen, dan zal dat

toch daar inzetten waar onze daden van gehoorzame dankbaarheid door Israël gezien en herkend worden. Herkend als vervulling van de beloften waar Israël bij leeft. Die herkenning ligt niet in onze handen, maar onze daden willen door God wel in dienst genomen worden. Als het ons ernst is met de woorden dat wij delen in de verwachting die aan Israël geschonken is, mag ons verlangen zijn zo met het volk te spreken dat het – net als wij, met vallen en opstaan – leert ontdekken dat God zelf de beloften in Christus van ja en amen heeft voorzien en dat het sinds de morgen van Pasen aangaat op het einde. Niet hoogmoedig, maar door er naast te staan met een leven dat de vrucht van de Geest vertoont. Alleen dan zal men kunnen herkennen dat het heil van Israëls God werkelijk tot de volkeren gegaan is, als die volkeren zich niet tegen Israël keren.

Zeker deze laatste zinnen manen ons tot grote bescheidenheid in het spreken. De verwachting is in de kerk maar al te vaak sluitpost geworden. De collecte, waar de volken hun schatten naar Jeruzalem brengen om zo te erkennen dat Israëls God God is, is eenmalig geweest. Als dat anders was geweest, was wellicht gemakkelijker het besef levend gebleven dat het op het einde aan gaat. Hoe vaak hebben de volkeren zich niet tegen Israël gekeerd – juist in ons christelijke Europa? Delen in de aan Israël geschonken verwachting, betekent ook dat wij veel zelfonderzoek hebben te doen. Met als belangrijkste vraag: van wie verwachten wij het bevrijdende heil voor deze wereld? En durven wij werkelijk te rusten van onze boze werken, om zo Hem door zijn Geest in ons te laten werken?

1 Het Achttiengebied of Amida is het hoofdgebied in de synagogedienst. De tweede bede begint als volgt: 'Gij zijt machtig voor altijd, Heer, gij doet doden leven.....'

Om de praktijk van het joodse leven 1

Bart Wallet

Een kleine introductie tot de halacha

Wie zich verdiept in het joodse leven zal er al spoedig achterkomen dat het joodse recht een hele centrale plaats inneemt. Terwijl binnen het christendom canoniek of kerkrecht in de praktijk niet veel meer is dan een bundeling praktische afspraken binnen de kerken en daardoor in de schaduw van de praktijk van het geloofsleven staat, is dat binnen het jodendom beslist anders. Joods recht heeft alles te maken met ethiek, met de joodse feesten en gebruiken, met het leven van alledag. Wie daarom meer wil leren over het jodendom kan niet om *halacha*, het joodse recht, heen.

Het belang van *halacha* in het geheel van het jodendom blijkt ook wel als we kijken naar het takenpakket van een rabbijn. Een rabbijn heeft geen officiële taak in de liturgie in de synagoge – die wordt door de *chazzan*, voorzanger, geleid -, hij doet in de regel geen pastoraal werk. Nee, zijn taak is om recht te spreken. Hij is een *dajan*, rechter. Op basis van de joodse juridische traditie moet hij uitspraken doen over de vragen die het moderne leven aan Joden stelt: mogen we dit nieuwe product wel eten, is ivf geoorloofd, mag ik scheiden? Samen met twee collega's maakt hij een rabbinale rechtbank uit (*bet din*), die toezicht houdt op het *kasjroet* (kosjer voedsel), echtscheidingen bekrachtigt en bekeerlingen toelaat.

Wat is halacha?

De besluiten die een rabbijn neemt, om sommige dingen toe te staan en andere te verbieden, moeten gebaseerd zijn op de *halacha*. Dit woord is afkomstig van het Hebreeuwse werkwoord *halach*, dat 'gaan' betekent en in die zin de weg aanduidt die een Jood in het leven gaat. De *halacha* is een verzamelnaam voor een

brede traditie, die uit drie onderdelen bestaat.

- Dat is allereerst de bijbelse rechtspraak, die met name in Thora is te vinden.
- Daarnaast zijn dat de juridische gedeeltes in de Misjna en de Talmoed, die deels de regels uit Thora becommentariëren en deels nieuwe besluiten bevat.
- Ten slotte is er de rabbijnse traditie, die in gesprek met de bijbel en de Talmoed steeds weer antwoord op actuele vragen heeft gegeven.

Dat gebeurt vooral in de zogenaamde *responsa*-literatuur: boeken met *halachische* vragen waar een belangrijke rabbijn vervolgens een antwoord op geeft. Een rabbijn zal tegenwoordig met zijn eigen besluit die traditie voort proberen te zetten en in zijn *psak* (beslissing) ook deze bronnen citeren.

De bijbelse basis voor de *halacha* kan in Leviticus 19 gevonden worden. Daarin geeft God aan dat Hij, omdat Hij een heilig God is, ook een heilig volk wil hebben. Om daadwerkelijk een geheiligd volk te zijn, worden de regels in

Halacha komt o.a. voort uit Tora

Bart Wallet

Thora gegeven. Wie bij God wil horen moet zich onthouden van onheilige en onreine praktijken en zich toewijden aan God, zijn dag, feesten en gebruiken. Daartoe heeft God zelf op de Sinaï de wet gegeven. In de joodse traditie wordt ervan uitgegaan dat de hele halacha uiteindelijk door God op de Sinaï aan Mozes is geopenbaard. Een deel daarvan is in Tenach, het Oude Testament, terechtgekomen, een ander deel is pas later op schrift gesteld en vormt de basis van de Talmoed. Iedere halachische beslissing moet òf rechtstreeks van Sinaï – dus van God – afkomstig zijn, òf daarop gegrond zijn.

De Talmoed heeft in Thora maar liefst 613 mitsvot ontdekt, dat zijn regels voor het joodse leven. De term drukt echter tegelijkertijd uit dat het een eer is om die regels voor God op te volgen. Het gaat niet om een slaafs opvolgen daarvan, maar om het vroom en geconcentreerd, gericht op God uitvoeren. Binnen die 613 regels wordt onderscheiden tussen 365 verboden, voor elke dag van het jaar één, en 248 geboden, voor alle botten in ons lichaam één. De bedoeling is duidelijk: het volgen van Gods weg vraagt heel ons lichaam en al onze tijd, kortom: heel ons leven.

Verschillen in halacha

Ondertussen is er wel verschil in halacha

binnen de joodse wereld. Dat komt omdat er een grote verscheidenheid is ontstaan, maar ook omdat er telkens in nieuwe situaties nieuwe beslissingen genomen moeten worden. Alle halacha neemt de bijbel en de Talmoed als vertrekpunt, maar binnen het derde onderdeel – de rabbijnse traditie – kan men verschillende keuzes maken. Er is op twee belangrijke verschillen te wijzen. Dat is allereerst het verschil tussen Sefardische en Asjkenazische halacha. De Joden die in Spanje en Portugal kwamen te wonen – en hun nakomelingen – worden Sefardiem genoemd. Door de andere cultuur en door de grote afstanden in die tijd, ontstond op het Iberisch schiereiland een heel andere interpretatie van de halacha dan in het noorden van Europa. Daar, in de Duitse en Franse landen, werden de Joden Asjkenaziem genoemd. Hun nakomelingen over de hele wereld volgen nog altijd de tradities die in middeleeuws Duitsland zijn ontstaan.

Daarnaast ontstond in de negentiende eeuw een belangrijk verschil tussen orthodoxe en liberale halacha. Door de opkomst van de moderniteit werden binnen het jodendom verschillende antwoorden gegeven. In West-Europa werden Joden nu burgers van de natiestaten, wat ondermeer betekende dat het civielrechtelijke deel van de halacha niet meer uitgevoerd mocht worden. Joden die van elkaar stalen, bijvoorbeeld, kwamen niet meer voor de rabbinale rechtbank – zoals dat tot het einde van de achttiende eeuw het geval was -, maar voor de gewone, burgerlijke rechtbank. Hierdoor moest het joods recht zich aan een nieuwe situatie aanpassen. De orthodoxie wil zo dicht mogelijk bij de traditionele exegese blijven en wil het moderne leven grotendeels op afstand houden, terwijl binnen de liberale halacha ervoor wordt gekozen om het moderne en religieuze leven veel meer met elkaar te integreren. In de regel zal de liberale halacha de soepelste regels

Ondertussen is er wel verschil in halacha binnen de joodse wereld

Maimonides

en interpretaties uit Thora en Talmoed volgen, terwijl er binnen de orthodoxie een voorkeur voor de strengere variant bestaat.

Codificering van de halacha

Wie ooit een stukje uit de Talmoed heeft gelezen, zal weten dat dat beslist niet eenvoudig is. Naast regels is er ook heel veel discussie tussen verschillende rabbijnen opgenomen over de interpretatie daarvan. Hierdoor wordt verder gesprek over deze regels gestimuleerd. Ondertussen moeten er natuurlijk ook beslissingen genomen worden. Bijvoorbeeld over een vraag als: om welke tijd moet je eigenlijk precies je ochtendgebed zeggen?

Om op dit soort vragen eenvoudig antwoord te kunnen geven – en er vervolgens naar te kunnen leven – worden er boeken vervaardigd die alle regels uit Thora en Talmoed verzamelen en overzichtelijk presenteren. Dat proces begint in Bagdad, waar van ongeveer 600 tot 1000 de belangrijkste geestelijke leiders van het jodendom woonden (de *ge'onim*). Een hoogtepunt werd echter bereikt met het boek *Misjné Thora* van de grote joodse filosoof Maimonides (1135-1204). Nog altijd wordt dit boek door orthodoxe Joden gebruikt om moeilijke vragen te beantwoorden.

Iets later verscheen de *Arba'a Toerim* (Vier poorten) van rabbi Jacob ben Asjer (1270-1343). Hij onderscheidde vier poorten, toegangswegen tot de *halacha*. Die indeling in vier delen is sindsdien standaard geworden. De eerste afdeling (*Orach chajiem*; de weg van het leven) gaat over de ritens thuis en in de synagoge, door de week en tijdens de feesten. De tweede (*Joré de'a*; leer kennis!) over zuiverheid en kosjer eten. De derde afdeling (*Even ha'ezer*; rots van hulp) heeft familierecht (inclusief huwelijk en echtscheiding) tot onderwerp. Ten slotte wordt in *Chosjen misjpat* (borstplaat van recht) het civiel recht behandeld. Deze indeling laat zien dat het joodse recht

inderdaad de volledige breedte van het leven omvat: niet alleen wat wij het religieuze leven zouden noemen – gebed, synagoge e.d.-, maar ook burgerlijke zaken als eigendomsrecht en diefstal behoren voor de Jood tot het domein waarover de zeggenschap van God gaat. De vierdeling treffen we ook aan in wat de belangrijkste halachische codex is geworden: de *Sjoelchan aroech* (gedekte tafel) van rabbi Josef Karo (1488-1575). De titel vertelt de lezer dat hij in dit boek alle regels hapklaar kan vinden, als op een gedekte tafel, zodat hij niet zelf oneindig hoeft te zoeken in de dikke boeken van de joodse traditie. In de praktijk verving dit handboek alle voorgaande. Door de boekdruk-kunst werd het over de hele toenmalig bekende wereld verspreid en werd het immens populair. Het was echter een samenvatting van Sefardisch joods recht en kwam nu ook in handen van Joden in Duitsland en Polen. Die wilden het boek ook gebruiken omdat het zo goed was, maar hadden ondertussen wel allerlei andere tradities ontwikkeld. Daarom verscheen er een supplement, de *Mappa* (tafelkleed) van rabbi Mozes Isserles (1525-1572) uit Krakau, die de specifiek Asjkenazische halachische

rabbi Jacob ben Asjer onderscheidde vier poorten, toegangswegen tot de halacha; die indeling is sindsdien standaard geworden

Nederlandse uitgave van 2006 door Nederlands Israëlitisch Kerkgenootschap

traditie belichtte. Sindsdien werd dit ‘tafelkleed’ standaard afgedrukt bij de ‘gedekte tafel’.

Praktische halacha

Toch was dit boek van Karo nog erg dik en had hij niet alleen de regels opgenomen maar ook de discussie die daarover bestond. Voor gewone mensen was het daarom ook een veel te moeilijk boek, waardoor het vooral de rabbijnen waren die het gebruikten om hun beslissingen te nemen. Maar gewone mensen wilden niet voor ieder wissewasje naar hun rabbijn lopen om te vragen wanneer je bijvoorbeeld een niet-Jood op sjabbat jou mag laten helpen. Daarom werd een verkorte, praktische editie gemaakt die helemaal op het gewone leven is toegesneden: de *Kitsoer sjoelchan aroech* (de verkorte gedekte tafel). Die werd in

1864 door de Hongaarse rabbijn Sjlomo Ganzfried vervaardigd en veroverde in korte tijd een vaste plaats in menig joodse boekenkast. Op heldere en toegankelijke manier geeft Ganzfried weer hoe een Jood moet leven. Die duidelijkheid was precies wat velen nodig hadden in de roerige negentiende eeuw, toen door de industriële revolutie, nieuwe uitvindingen en massale verstedelijking veel veranderde.

Aan de hand van een aantal concrete voorbeelden zal in een volgend artikel duidelijk gemaakt worden hoe halacha nu in de praktijk werkt. Want uiteindelijk komt het erop aan dat de regels in dikke boeken vervat en de beslissingen door rabbijnen genomen, in het leven van alledag geleefd worden – voor het aangezicht van God.

Het overgieten van de handen¹
Aangezien de mens, wanneer hij 's morgen van zijn bed opstaat, als een nieuw geboren schepsel is [te beschouwen] voor de dienst aan de Schepper, gezegend is Zijn Naam, behoort hij zichzelf te heiligen en zijn handen te overgieten [met water] uit een beker, net zoals een priester dat [in de Tempel] deed. De priester heiligde iedere dag zijn handen [met water] uit het wasbekken vóór zijn dienst in de Tempel. Een aanduiding voor dit overgieten van de handen vindt men in Tenach. Immers er is gezegd [Tehilliem 26:6,7]: ik zal

mijn handen in reinheid wassen en ik zal Uw altaar rondgaan, G-d, om luid een dankbetuiging te laten horen”, enz. Er is nog een reden voor dit overgieten [van de handen]: tijdens de slaap gaat de heilige ziel van de mens weg en rust er een onreine geest op het lichaam. Zodra men in zijn slaap wakker wordt, verdwijnt de onreine geest van zijn hele lichaam, behalve van zijn vingers. Deze verlaat de vingers pas, nadat men drie maal water over zijn handen heeft gegoten. Het is verboden om vier Ammot [ongeveer twee meter] te lopen zonder eerst zijn handen te overgieten, tenzij er een dringende reden is.

¹ Uit de *Kitsoer Sjoelchan Aroech*

Werken op een joodse begraafplaats

Harriët Tamminga-Hebels

Ook deze zomer is er in de laatste week van juli weer een werkweek geweest waarin door een groep christenen uit verschillende kerken (ook uit de CGK Zwolle) een joodse begraafplaats is opgeknapt. U zult zich wellicht afvragen waarom dat werk gedaan wordt. Wat heeft het nou voor zin om aan dode stenen te gaan werken? Er zijn genoeg levende mensen die aandacht nodig hebben!

Daarom eerst iets over de voorgeschiedenis en motivatie.

Boete en Verzoening

De stichting “Boete en Verzoening” voert o.a. jaarlijks herstelwerkzaamheden uit aan joodse begraafplaatsen in binnen- en buitenland.

In een folder die de stichting uitgeeft staat o.a.: “Christenen hebben Joden eeuwenlang gediscrimineerd en onrecht van gruwelijkheden beschuldigd, zoals die van rituele moord, hostieschennis en vergiftiging van de drinkwaterbronnen. Het hele joodse volk werd onophoudelijk beladen met het verwijt Jezus van Nazareth vermoord te hebben. Wij erkennen, dat de vijandschap van de christenen vaak ontaardde in vernedering en verbanning van de Joden, in beroving en moord. Wij erkennen tevens, dat de christelijke kerken bijgedragen hebben aan een anti-joodse stemming in Europa. Hierdoor hebben de Nazi's minder tegenstand – en soms zelfs medewerking – ondervonden bij hun poging tot vernietiging van de Joden.”

Verzoening

Ds. Kees Sybrandi, die dit werk ca. 35 jaar geleden is begonnen, heeft de motivatie voor het werk op de begraafplaatsen als volgt verwoord: “Met vele andere christenen voelen wij een diepe pijn en schaamte over deze gebeurtenissen. Wij voelen ons persoonlijk niet schuldig

aan deze wandaden, maar wij voelen ons wél verantwoordelijk om de pijn die hierover bij vele joodse mensen nog leeft, te helpen verzachten. Zonder enige pretentie willen wij een spijker slaan aan een brug, die christenen en Joden weer zou kunnen verbinden. Bij dit alles wordt niet gestreefd naar evangelieverkondiging onder Joden, ook niet bedekt of in het geheim.

Het werken aan begraafplaatsen is een goede manier gebleken om deze verzoening tot stand te brengen. De oorsprong van dit werk ligt echter in intense gebeden van verootmoediging en schuldbelijden. Ook nú is dat niet weg te denken bij alle activiteiten.”

De reacties vanuit de joodse gemeenschap op dit verzoeningswerk zijn hartverwarmend. Daarom is er van de geschiedenis en motivatie van dit werk een boekje verschenen “Een spijker aan de Brug” met illustraties van de bekende joodse kunstenaar Marc de Klijn. Er liggen plannen om het te vertalen in het Hebreeuws en Engels om ook de joodse gemeenschap buiten Nederland te laten weten waarom dit werk door christenen gedaan wordt.

Begraafplaatsen

Begraafplaatsen staan bij Joden in veel hoger aanzien dan bij christenen. Je kunt christen worden door een

Een spijker aan de brug

Harriët
Tamminga-
Hebels

De graven
mogen niet
geruimd
worden en
worden
generaties
lang nog
bezoekt

persoonlijke keuze voor Jezus Messias, maar Jood ben je door afstamming. Daarom is de band met het voorgeslacht zoveel sterker. De graven mogen niet geruimd worden en worden generaties lang nog bezocht. De grafstenen zijn voor hen zoets als een identiteitsbewijs. Wanneer je tot een volk behoort dat voortdurend met uitroeiing wordt bedreigd, moet je je kinderen naar een plaats kunnen brengen waarvan je kunt zeggen: “Hier liggen onze voorvaders. Zij hebben geleefd, zij hebben bestaan. Een grafsteen is het bewijs voor onze geschiedenis.”

Het werk zelf

De begraafplaats wordt door een paar mensen enkele weken voordat de werkweek begint zonodig eerst gemaaid en de grafzerken worden met water schoongespoten van algen en mos. Als de werkweek begint zijn de stenen droog, omdat anders de verf niet goed blijft zitten. Naast het opnieuw zwart maken van de letters op de stenen worden door een ploeg sterke mannen ook scheefgezakte of omgevallen stenen rechtgezet en gebroken stenen waar mogelijk gerepareerd. Verder wordt er onkruid gewied en worden bomen en struiken gesnoeid. Toegangshekken en

grafhekken worden van roest ontdaan en geverfd en op graven waar grind op lag wordt nieuw grind aangebracht. Ook wordt soms het dak van het ‘metaheerhuisje’ (waarin ruimtes zijn voor het afleggen van de dode) hersteld of gedeeltelijk vernieuwd, deuren gerepareerd of vernieuwd en het gebouw van binnen en/of van buiten geverfd.

Utrecht

Zo werken we elk jaar op een andere plaats: vorig jaar in Rotterdam en Oud-Beijerland, daarvoor in Vught, en in 2004 ook al in Utrecht. Toen kon maar de helft van de stenen hersteld worden, en daarom waren we heel blij dat we dit afgelopen zomer gelukkig helemaal af konden maken.

De begraafplaats in Rotterdam aan de Oostzeedijk die we vorig jaar onderhanden genomen hebben was al sinds 1820 niet meer in gebruik (vanaf die datum werd de grotere begraafplaats aan het Toepad gebruikt), dus het waren heel oude stenen die opgeknapt moesten worden. Een uitdaging was dat deze oude letters in de stenen ingegraveerd waren, terwijl het op andere begraafplaatsen altijd “opgelegde” letters zijn. Dit vergde veel meer tijd omdat elke letter met een penseeltje ingekleurd moest worden. Stenen met opgelegde letters kunnen sneller zwart gemaakt worden omdat je dan met een kurk werkt waar een lapje stof omheen getrokken is. De stof om de platte kant van de kurk wrijf je dun in met verf en vervolgens tampoeneer je dan voorzichtig de letters.

Motivatie

Wat elk jaar weer motiveert is dat het werken met deze groep mensen uit verschillende kerken je geestelijk opbeurt. De sfeer is heel goed, in de middagpauze krijgen de deelnemers een toerusting over de motivatie van dit werk en de hele dag zijn er een of meer mensen aan het bidden om een

zegen over dit werk te vragen en om bescherming te bidden. Het is namelijk niet ongevaarlijk om met oude stenen te werken; ze kunnen zomaar omvallen! Dit alles maakt een werkweek of een dag met deze groep tot een onvergetelijke gebeurtenis. Maar vooral de dank die de joodse gemeenschap voor dit werk heeft is van onschatbare waarde!

Wat kunt u doen?

U bent hartelijk welkom om dit jaar een of meer dagen mee te werken! Maar uw gebed om een zegen over dit verzoeningswerk is onontbeerlijk. Dat merken we steeds weer. We worden gezegend doordat harten van joodse mensen opengaan en werkelijke verzoening tot stand komt. Maar ook financiële steun is nodig voor het aanschaffen van materialen, de verzorging van de werkers tijdens de werkweek en de verspreiding van het boekje in de joodse gemeenschap. Giften en collecte-opbrengsten zijn welkom op bankrekening 3859.31.888 van Boete en Verzoening o.v.v. ‘onderhoud begraafplaatsen’. Voor de informatiereken in de kerken zijn er folders beschikbaar om dit mooie verzoeningswerk meer bekendheid te geven.

Maar vooral de dank die de joodse gemeenschap voor dit werk heeft is van onschatbare waarde

Letters zwart maken

Het zionisme kritisch bekeken

Wilfred Jacobs

Een kleine overdenking aan de hand van 'In de naam van de Thora, de geschiedenis van de antizionistische joden - Yakov M. Rabkin (Antwerpen 2006)'

Wilfred Jacobs

Een eigen staat

Al sinds de diaspora (135 na Chr.) is er een verlangen naar een 'eigen staat' voor de Joden. Na een tijd van meer of minder grote oplevingen in het verlangen naar een eigen staat, ontstond onder invloed van Theodor Herzl (1860-1904) een nieuw, ditmaal blijvend verlangen. In zijn geschrift 'Der Judenstaat' geeft Herzl een blauwdruk voor de nieuwe staat, zoals die in zijn optiek georganiseerd zou moeten worden. De tijd waarin het geschrift verscheen is die van een langzaam opkomend nationalisme en vanuit die ontwikkeling valt de hernieuwde

opleving ook grotendeels te verklaren. Geassimileerde Joden kregen weinig tot geen aansluiting bij de autochtone bevolkingsgroepen omdat zij met name de verschillen benadrukten tussen hen en Joden. Zodoende ontstond de vraag of Joden zich moesten neerleggen bij wat schijnbaar hun lot was of, dat ze moesten zoeken naar andere mogelijkheden. De publicatie van Herzl bood een mooi handvat om een andere weg in te slaan. De toenemende pogroms en discriminatie van de Joden versterkten het verlangen naar een eigen staat.

Zionisme

Er bestaat zowel een politiek als een religieus zionisme. Het geschrift van Herzl legde de basis voor het politieke zionisme en het daaruit voortkomende verlangen naar een eigen staat. Tegenwoordig denken we bij zionisme aan een combinatie van het religieuze en politieke zionisme. Er staat tussen die twee geen 'is gelijk teken'. Hoewel het een logische stap is gezien de geschiedenis van het zionisme. Er wordt namelijk voortdurend geprobeerd een religieuze component toe te voegen aan het politieke zionisme. Herzl zelf geeft in zijn geschrift aan dat het twee (wezenlijk) verschillende stromingen zijn als hij schrijft: 'Zullen wij daarom op het eind een theocratie hebben? Nee! Het geloof bindt ons samen, de wetenschap maakt ons vrij. De onvervulde theocratische ambities van onze geestelijken zullen wij daarom in het geheel niet laten opkomen. Wij zullen hen in hun tempels weten vast te houden, zoals wij

Theodor Herzl

ons beroepsleger in de kazernes zullen vasthouden.¹

Het religieus zionisme streeft daarentegen juist wel naar een samenleving die gebaseerd is op de wetten zoals Mozes die ontvangen heeft. Goed bekeken is het zionisme van Herzl dus een seculier zionisme en men zou zelfs kunnen spreken van een socialistisch-zionisme.

Traditie en Modernisme

Met name vlak nadat Herzl zijn geschrift publiceerde en de eerste zionistische conferentie (1897 in Basel) belegde, was de weerstand tegen zijn ideeën enorm. Enerzijds beweerde het zionisme een modernisering te zijn in het denken en dus tegen de traditie en geschiedenis der Joden. Anderzijds werden religieuze symbolen en de dromen van een eigen land gebruikt om mensen te winnen voor deze zaak. Een vraag die opkomt aan de hand van deze tegenstrijdigheden (aan de ene kant een modernisering en aan de andere kant het gebruik maken van de traditie) is natuurlijk of het hebben van een eigen land de Joden dichterbij de Thora brengt.² Ondertussen nam het aantal mensen dat naar Palestina verhuisde en daar land kocht van Arabieren enorm toe. Met name na de Balfourdeclaratie (1917) waarin staat: 'His Majesty's Government view with favour the establishment in Palestine of a national home for the Jewish people, and will use their best endeavours to facilitate the achievement of this object...' (= Hare Majesteits Kabinet geeft toestemming voor het vestigen van een 'nationaal huis' voor de Joden in Palestina en zal haar uiterste best doen om dit project te verwezenlijken...).² Dit had wel meteen gevolgen voor zowel de Arabieren die al in Palestina woonden, maar ook voor de Joden die zich in Palestina vestigden. De grote vraag is: wordt er gekozen voor vreedzame co-existentie tussen de volken of confrontatie? Als in 1938 de Tweede Wereldoorlog uitbreekt en de Joden slachtoffer worden van de Shoah

werkt dit als katalysator. De migratie naar Palestina neemt enorm toe.

Als in 1948

David Ben Goerion de onafhankelijkheid uitroept is de staat Israël een feit.

Verzet tegen het zionisme

We kijken naar het verzet tegen het (politiek) zionisme vanuit ultra-orthodox perspectief. Het verzet tegen het (politieke) zionisme is met name gegrond op vers 7 uit Jeremia 29: 'Bid tot de HEER voor de stad waarheen ik jullie weggevoerd heb en zet je in voor haar bloei, want de bloei van de stad is ook jullie bloei.'³ (NBV) Vanuit dit vers is het commentaar op het zionisme: we kunnen alleen terugkeren naar ons eigen land door Goddelijke interventie, alléén dan zal er wereldvrede kunnen zijn. (vert.)³ Als argument voor de stichting van de staat Israël wordt gebruikt dat op deze manier Gods koninkrijk dichterbij komt. Vergelijk het met schoolkinderen, als ze een acht halen krijgen ze een traktatie, in dit geval regelen ze zelf een traktatie en verwachten daarmee ook een acht te halen. Het zelfstandig terugkeren naar het Heilige Land en beweren dat op die manier Gods koninkrijk tot stand komt is dus een omdraaiing van wat er staat in Jeremia 29 vers 14: 'Ik zal me door jullie laten vinden – spreekt de HEER – en ik zal in je lot een keer brengen. Ik zal jullie samenbrengen uit alle volken en plaatsen waarheen ik je verbannen heb – spreekt de HEER – en je laten terugkeren naar Jeruzalem, waaruit ik je heb laten wegvoeren.'

Daarnaast is er de opvatting onder ultra-orthodoxe Talmoed-geleerden dat 'one should not put all the eggs in one box' (= men moet niet alle eieren in één doosje stoppen)⁴. Zij leren dat God de Joden een gunst heeft bewezen door ze

Antizionistische demonstratie

we kunnen alleen terugkeren naar ons eigen land door Goddelijke interventie, alléén dan zal er wereldvrede kunnen zijn

het zionisme wil enerzijds de dode cultuur van traditie van zich afwerpen..., maar gebruikt anderzijds religieuze passages uit de Thora om de Joodse Staat te onderbouwen

over de gehele wereld te verspreiden. Want op die manier wordt het Joodse volk beschermd. In tegenstelling tot wanneer ze zich allen op een plaats zouden bevinden.

Verhouding Christenen – Joden

Door de secularisering in het westen van Europa en het verlichtingsdenken dat een rol speelt in het zionisme is het volk Israël verworpen van een geloofsgemeenschap – verspreid over de wereld – tot een lotsgemeenschap. Met voor het laatste natuurlijk als overweldigend bewijs de Shoah. Zionistische belangengroepen wil ons wat anders laten geloven, namelijk dat het volk Israël in zijn geheel nog hoort bij de grotere geloofsgemeenschap en het daarom onze steun – als christenen – verdient. Laten we in ons achterhoofd houden

dat het zionisme de dode cultuur van traditie en geschiedenis van zich af wil werpen. Maar daarnaast gebruik maakt van religieuze symboliek en passages uit de Thora om de rechtmatigheid van een Joodse Staat te onderbouwen. Dan kunnen we en mogen we daar onze vraagtekens bij zetten. Natuurlijk is het zo dat wij als christenen een andere verhouding hebben met de Joden (in de zin van geloofsgemeenschap) dan met enig ander volk. Omdat we in Christus de Verlossing hebben gekregen die ons in het Oude Testament werd voorspeld. Het is dus goed om te beseffen dat het volk van Israël onze steun verdient. Maar niet onvoorwaardelijk. Er is en blijft een verschil tussen Jeruzalem in het hier en nu en het Jeruzalem waar Hij eens zijn troon zal hebben.

¹ Herzl, T., De Jodenstaat (Amsterdam 2004) 109

² Balfourdeclaratie in: Hoff, R., Het Midden-Oosten, een politieke geschiedenis (Zeist 1991) 55

³ <http://www.jewsagainstzionism.com/news/newsletters/PresRelease082307.htm>

⁴ <http://www.jewsagainstzionism.com/news/newsletters/PresRelease082307.htm>

Colofon

Commissie van redactie

drs. C.J. van den Boogert
ds. A. Brons
ds. H.D. Rietveld

Eindredacteur

drs. C.J. van den Boogert
Graspieper 8
8081 ZR Elburg
tel.: (0525) 69 02 22
e-mail:
booge269@planet.nl

Internetpagina

www.kerkenisrael.nl

Administratieadres

Landelijk kerkelijk bureau
van de Chr. Geref. Kerken
Vijftien Morgen 1
3901 HA Veenendaal
Postbus 334
3900 AH Veenendaal
tel. (0318) 58 23 50
fax (0318) 58 23 51
e-mail: lkb@cgk.nl

Penningmeester

H. van Braak
Prins Willem-Alexanderpark
133
3905 CD Veenendaal
tel.: (0318) 51 54 27
e-mail:

h.h.van.braak@hccnet.nl
Gironummer 365271,
t.n.v. penningmeester
deputaten Kerk & Israël
CGK te Veenendaal

Voor legaten en schenkingen kunt u contact opnemen met de penningmeester; hij geeft ook gaarne informatie over diverse aan te bevelen projecten.